

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Συνδρομή ἑτήσια: Ἐν Ἑλλάδι σρ. 12, ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ ρρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρῶνται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσιαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ἐπι τῆς Λεωφ. Πανεπιστημίου 89. 17 Φεβρουαρίου 1885

Τόμος Ιθ΄

ΔΑΝΙΗΛ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

καὶ ἡ γεωγραφία αὐτοῦ

(1791)

Συνέχεια ἴδε προηγουμ. φύλλον.

Γ'

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἶδομεν τὸν Φιλιππίδην παλαιόντα κατὰ τῶν ζητούντων νὰ διδάξῃσιν καὶ φωτίσῃσιν τὸ ἔθνος διὰ γλώσσης ἀγνώστου εἰς αὐτό, εἶδομεν αὐτὸν ὑψούντα τὴν βακτηρίαν καὶ πατάσσοντα τοὺς θεωροῦντας σοφίαν τὴν συλλογὴν τῶν λέξεων, καὶ τὰς γνώσεις τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ῥητορικῆς ἀποκλειστικῶς ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν καθήμενον ἐν μέσῳ τῶν ῥερίπων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τῇ θέσῃ τοῦ ἀλυσσοδέτου ἔθνους θρηνοῦντα, καὶ ἐκδηλοῦντα δι' ἐπιφανήσεων καὶ στεναγμῶν τὸ βαρὺ ἄλγος, ὅπερ ἐπίεζε τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ ψυχὴν.

Ἀνὰ πᾶσαν σελίδα τοῦ ἔργου του, ἀνὰ πᾶσαν περιγραφὴν τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν συνόλῳ ἢ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, ἡ γραφὴ του γράφουσα καταλείπει ὀπισθὲν τῆς τὸ στυγνὸν χρῶμα τῆς οὐδυνῆς. Εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς γεωγραφίας, ἐν τῇ προσφωνήσῃ εἰς τὸν Ποτέμκιν, ὀνομάζει τὴν Ἑλλάδα οἰκτρὰν καὶ τραγωδίαν ὑπόθεσιν, λείψανον τῆς βιαίας καταγίδος, *παράθλιον καὶ δύστηνον Ἑλλάδα*. Αἰσθάνεται ὁ ταῦτα ἀναγινώσκων ὅτι ὁ Φιλιππίδης καὶ ὁ Κωνσταντῆς ἀρχόμενοι τοῦ ἔργου τῶν, εὐθύς ἐν τῇ πρώτῃ ἀναγραφῇ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀτυχούς Πατρίδος τῶν Ἑλλᾶδος, κατέλειπον τὸν κάλαμον ὅπως ἀπομάξῃσιν τὰ δάκρυα, τὰ ὅποια ἀνέβλυσαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν.

Διαγράφων τὴν γεωγραφικὴν θέσιν αὐτῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τοὺς ποταμούς, τοὺς λιμένας, τὴν εὐφορίαν, τὰ προϊόντα, τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, θρηνεῖ διὰ τοὺς ἀπογόνους τούτων, οὓς ὀνομάζει *καχορρίζικοις*, ἐπιθετόν, ὅπερ συνήθως ἐπαναλαμβάνει. Ἠδύνατο, λέγει, ν' ἀκμάζῃ καὶ σήμερον τὸ ἐμπόριον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' *« εἶνε νεκρὴ σχεδόν καὶ τί »* ἀκμὴ πραγμάτων ζητεῖς εἰς ἕνα τόπον, ὅπου *»* ἡ θάλασσά του βράζει ἀπὸ πειρατῶν, ἢ *»* ῥά του εἶναι γεμάτη ἀπὸ κλέφταις ἢ κισιν-τῆδες; *»*

Ἡ ἄλλειψις τῆς εὐνομίας καὶ τῆς ἀσφαλείας ἐξηγάγησε, λέγει, τοὺς Ἕλληνας ν' ἀποδημῶσιν εἰς ξένας ἐπικρατείας ὅπως ἐμπορεύωνται, γινόμενοι ὑπήκοοι ξένων αὐλῶν, *« καὶ ἀναστενάζουν »* πάντοτε ἐνθυμούμενοι τὰ ὄμορφα καὶ εὐτυχισμένα κλίματα τῆς πατρίδος τους *»*.

« Διὰ τὰ ἦθη τους, μὲ τί νὰ πῆ τινὸς διὰ τὰ ἦθη αὐτῶν ὅπου εἶναι ὑπόζυγοι ὑστερημένοι ἀπὸ σχολεῖα, ἀπὸ βιβλία, ἀπὸ ἀναθροφή, ἀπὸ παιδεία. Μόλον τοῦτο τὸ *Ἑλληνικὸ ἐκεῖνο πνεῦμα*, ὅπου ἐμψύχονε τοὺς προπάτοράς τους, ἕνας πολυχρόνιος ζυγός, ὅπου ζῶνει ὅλα καὶ τὰ νεκρόναι, δὲν ἤμπαρσε νὰ τὸ σῶσῃ *δὲν προσμένει παρὰ ἕνα αἶσιο ἀνεμο τὰ πνεῦση, »* διὰ τὰ ἀνάψῃ καὶ τὰ λάμψῃ πάλιν εἰς τὸ *θεῖατρο τοῦ Κόσμου!* *»*

Βαθεῖα παρατήρησις, ἐνέχουσα τὸ σπέρμα διαγνώσεως τοῦ μέλλοντος ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ συλλήψει. Πρὸ 210 ἐτῶν ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλάς γράφων πρὸς τὸν Κρούσιον, ἐκφέρει μόνον εὐχὴν ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλλάδος *«* Δῶψε δὲ Θεὸς ποτε *ἀρεσίαι καὶ ἐλευθερίαι τὴν τε εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις »*. Ἀλλ' ὁ Φιλιππίδης δὲν ἐκφέρει εὐχὴν, διότι ἔβλεπε μακρὰν, ἔστω καὶ ἀμυδρῶν, καὶ ὀπισθεν ὀμίχλης, τὸ λυκαυγὲς καινοφανοῦς ἡμέρας. Ἀληθῶς δὲ τὸ ζωποιοὺν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δὲν εἶχε διασκαδασθῆ ὑπὸ τῆς πνοῆς, ἣτις ἐφυγάδευσε τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ περιπίτατο περὶ αὐτὴν, φερόμενον τῆδε κάκεισε ὡς νέφον δροσερόν, ἐγκλείον τὴν βροχὴν, ἣτις ἐμελλε νὰ ζωογονήσῃ καὶ ποτίσῃ τὴν χέρσον καὶ αὐχμηρὰν αὐτῆς γῆν. Θὰ ἐσκιρτήσῃ δὲ βεβαίως ὁ Φιλιππίδης. ὁ τὸν αἶσιον ἀναμεινὸν ἀνεμον διὰ τὴν ἀναλαμπὴν, ὑπὸ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ὅτε, μετὰ πολλὰ ἔτη, ἀφ' ἧς ἔγραφε τ' ἀνωτέρω, ἐπίζησας, ἤκουσε καὶ εἶδεν ὅτι μικρὰ γωνία τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ἧς τὰ ὄρια διέγραψεν, ἀνέκτισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Καὶ δὲν γνωρίζομεν μὲν τί εἶπε τοῦτο μαθὼν, οὐδ' ἔγραψέ τι περὶ τούτου ἀλλ' ἡμεῖς ἔχοντες ἐν τῷ νῶ ὀλόκληρον τὴν ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ βίου του φανταζόμεθα αὐτὸν ὅποτε εἰς τὰ βάθη τῆς Βασσαραβίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γετῶν, πολὺς ἦδη παρέδιδε τῷ 1833 τὸ πνεῦμα, ὑψούντα ὑπὸ τὸ μοναχικὸν βᾶσον τὴν

τους λόγους εκείνους γράψασαν χεῖρα, και εὐλο-
γούντα τὸ ἔργον τοῦ 1821.

Οὐ μόνον δ' ἐν τῷ γενικῷ τμήματι τῆς γεω-
γραφίας ἐκφράζει τὴν θλίψιν του, ἀλλὰ και ἐν
ταῖς κατὰ μέρος ἐπαρχίαις περι ὧν γεωγραφεί.
Ἐν τῷ περι Μάνης τμήματι γράφον περι τῶν
ληστροικῶν ἔξεων και τοῦ βίου τῶν Μανιατῶν ἐν
τῷ τότε χρόνῳ λέγει « Οἱ Μανιάται... ὄντας
» φυσικὰ ἄνθρωποι ἐνεργοί, ἐπιδέξιοι, φιλοκίνδυ-
» νοι, κατοικῶντας ἕναν τόπο πατρῶδη, και
» ἀκολουθῶν μὴν ἔχοντας εἰς τί νὰ καταγίνον-
» ται και βιαζόμενοι ἀπ' αὐτὸν, νὰ ρίξουν ταῖς
» ἄλπιδες τους εἰς τὴν θάλασσα... εἰμποροῦ-
» σάν βέβαια νὰ εἶναι ἄλλοι Βενετζιάνοι και
» Ὀλλανδέζοι. Ἡ πραγματεία... ἡ ἐπιμιξία
» ... τὰ πλοῦτη τους και ὁ φωτισμὸς ἴσως ἤ-
» θελαν τους κάμη τὸ κάυχημα τοῦ κακορρί-
» ζικου ἑλληνικοῦ ἔθνους. Μὰ ποῖδ εἶνε τὸ αἶτιο
» ὅπου τους ἐμπόδισε και τους ἐμποδίζει ἀκόμη,
» ἡ ἀμάθεια μόνη και μόνη ». Δὲν εἶχον ἀνάγκη,
λέγει, ξένων παραδειγμάτων ἵνα φωτισθῶσιν,
εἶχον τους προγόνους των, ἀλλὰ μόλις ἐν Μάνη
νὰ εἶνε δύο ἢ τρεῖς, οἵτινες γνωρίζουσι ὅτι εἶχον
τοιούτους ἀπογόνους. « Τί ἡδονὴ ἦθελε εἶνε εἰς
» ἕνα νεώτερο Ἑλληνα τὰ ἀκοῦν Ἀρχή, Ἐ-
» πικράτεια, Δόγμα Ἑλληνική, τὸ μόνον λεί-
» ψανο τῆς δόξης αὐτοῦ, τοῦ εὐκλεοῦς ποτε ἔθνους
και τώρα κακορρίζικου! »

Οἱ λόγοι οὗτοι, ἡ ἐκρήξις αὐτῆ τοῦ πόθου ἑλευ-
θέρας Πατρίδος, μιᾶς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας
και Δυναμείας, ὅσον και ἂν εἶνε κατὰκοροὶ ἀκρά-
του φιλοπατρίας, ὅσον και ἂν φανταζώμεθα
τούτους ἐκφερομένους μεγαλοφώνως, ὅσον και ἂν
γράφονται ἐν τῇ γεωγραφίᾳ μεγάλοις ἀραιῶς
γράμμασι, μόλις ἀντηχοῦσιν εἰς τὰς ἀκοὰς μας
ἀσθενῶς ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς διότι ἐν τῷ
μεταξῶ ἐπιπροσθῶσι τὰ γιγαντιαῖα ἀνάστηματα
τῶν ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, και
ἡχοῦσιν οἱ κρότοι τῶν μεγάλων ἔργων τοῦ 1821,
διὸ και μόλις σήμερον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν
εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς τους προδρόμους ἐκείνους
τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, εὐχομένους ὑπὲρ τοῦ
ἑλληνικοῦ ἔθνους, καλλιεργοῦντας τὴν ἄρουραν
τῆς ἐλευθερίας, σπεύροντας τὸν σπῆρον, ἐκχερ-
σοῦντας τὴν γῆν, πρόσωπα σεβαστὰ διὰ τὴν
φιλοπατρίαν, διὰ τὰς γνώσεις, διὰ τὰς θυσίας,
διὰ τους εὐγενεῖς ἰδρωτάς, διὰ τὸ μαρτύριον.

Ἄλλ' ὁ πόνος τοῦ Φιλίππιδου ἐντείνεται σφο-
δρότερον ἐν τῇ περιγραφῇ ἔθνων πεπολιτισμένων,
ὧν ἐκ τοῦ πλησίον εἶδε τ' ἀγαθὰ και τὸν πο-
λιτισμὸν διότι ἐπεσκέφθη και τὴν Ἰταλίαν, και
τὴν Γαλλίαν, και τὴν Γερμανίαν, ἐγνώρισε σοφοὺς
τουτων ἀνδράς, μεθ' ὧν συνῆψεν ἀλληλογρα-
φίαν· εὐρέθη δ' ἐν Παρισίαις κατὰ τὰς παρα-
μονὰς τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως, τῆς ὁποίας
ἐπορεύθη ἐκεῖ ἵνα μελετήσῃ τὸν χαρακτήρα και

τὴν ἀνάπτυξιν. Ὡστε ἔχων ὄρον συγκρίσεως τῆς
καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, βαθίως ἐπασχε
βλέπων τὴν ἀθλιότητα ταύτης, διὸ και ἐκφρευ-
γουσιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς γεωγραφίας τῆς
Γαλλίας οἱ λόγοι οὗτοι ἐν ἄλλοις πολλοῖς, ἐκ τῆς
γραφίδος του. « Οἱ Φραντζέζοι εἶναι ὅπου δίνουν
» τους τρόπους σήμερον στὰ ἄλλα ἔθνη, καθὼς
» ποτε οἱ Ἕλληνας, οἱ Ἕλληνες, ὅπου ἐπροξενού-
» σαν θαῦμα και φόβον ποτέ, και τώρα εἶλος και
περιφρόνησι. »

Διὰ τοιούτων ῥησιῶν ἰσέλιδες τινὲς τῆς γεω-
γραφίας του ἀποβαίνουσι θρήνος τῆς Ἑλλάδος.
« Ταλαίπωρη και κακορρίζικη Ἑλλάδα εἰς τί
κατάστασι ἦλθες! » ἀκρωνεῖ ἀλλαχῶ, ἱστορῶν
τὴν διὰ κλήρον διανομήν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν και
Φράγκων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐπαναλαμβάνει
δὲ ταύτας και πολλῶ ὕστερον ἐν ἑτέροις ἔργοις,
εἰς τὰς σημειώσεις, δι' ὧν ἐπλούτισε τὰς μετα-
φράσεις του τῶν ἱστορικῶν λατίνων συγγραφέων
Φλώρου και Τρέγου.

Ἄλλὰ τὴν κραυγὴν ταύτην τοῦ πόνου και τῆς
ὀδύνης δὲν ἐκφέρει μόνος ὁ Φιλίππιδης, πᾶσα ἡ
μακρὰ σειρά τῶν διδασκάλων, τῶν λογίων, τῶν
ἱερόκληρικῶν, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἸΕ' ἑκατονταετη-
ρίδος διήλθον τῆς δυσκληρίας τὰ ἔτη ἐξεστομῶσαν
αὐτήν. Φαινόμενον δ' ἐνταῦθα ἄξιον τῆς προ-
σοχῆς τοῦ ἱστορικοῦ εἶνε ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ
δυνάμενοι νὰ γράψωσι και ἐκθέσωσι πολιτικὰ
γεγονῆτα σύγχρονα, καὶ περιγράψωσι τὴν σύγχρο-
νον κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐν ὑπομνήμασι ἢ
χρονογραφίαις, παρέλιπον τοῦτο. Ἄλλα τὸ φαι-
νόμενον δὲν εἶνε δυσεξήγητον, ἂν ἀγαλαγοισθῶμεν
ὅτι οἱ δυνάμενοι νὰ συγγράψωσιν ἦσαν εὐάριθμοι,
ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ὠφελιμωτέραν διὰ τὸ ἔθνος
λειτουργίαν τῆς διδασκαλίας, και ὅτι αἱ τοιαῦται
δημοσιεύσεις δὲν εἶχον λόγον τότε γενέσεως, οὐδ'
ἦσαν ὠφελείας τινὸς πρόξενου. Ἄλλως τε δὲ και
τί νὰ γράψωσιν; Ἡ κατάστασις ἀπανταχοῦ
ἦτο ἡ αὐτή. Ὁ βίος ὑπὸ τὴν δουλείαν κηθίσταται
μονότονος, στάσιμος, ὁμοιόμορφος· ἐνθα δὲ λείπει
ἡ κίνησις, ἡ πρόοδος, ἡ αὔξησις, ἡ ἀνάπτυξις ἢ
κοινωνική, και ἡ παραγωγὴ, ὁ πῆξας τῆς ἱστο-
ρίας κάλαμος μόνον στεναγμοῦς, ἡ δὲ ποίησις
μόνον θρήνου· ἔχει ν' ἀναγράψῃ. Οὗτος νομίζομεν
εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν ἡ τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς
δὲν παρήγαγε χρονογράφους. Οἱ πεπαιδευμένοι,
οἱ ἀναλαβόντες τὴν ποθηγέτησιν τοῦ ἔθνους ἠρ-
κοῦντο ν' ἀναζητῶσι μόνον τους τρόπους τῆς ἀγα-
κουρίσεως τῶν δεινῶν ἀντὶ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν,
και ἐν τῇ ἀναζήτησει ταύτη φυσικὸν ἦτο κε-
κηκότες νὰ ἐκπέμπωσι τὴν φωνὴν τοῦ στε-
ναγμοῦ, και τοῦ τάλανισμοῦ τῆς τύχης των.

Ἐνεῦθεν δὲ, ἂν δὲν πλανώμεθα, και ἡ
ἀρχὴ τῶν θρήνων, ποιήσεως ἰδιαζούσης εὐθὺς
μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς

τούς Ἑλληνας, εἰς οὓς οἱ θρῆνοι καὶ τὰ δάκρυα ἀπέμειναν ὁ μόνος κληρὸς.

ἠθέλαμεν ἀπομακρυνθῆ τοῦ θέματος ἡμῶν, ἀν' ἀνεγράφομεν, ἔστω καὶ τεμάχια, ἐκ τῶν ποιήσεων τούτων καὶ τῶν μονωθῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει μεγάλων Ἑλληνίδων πόλεων, οἷον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἢ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ μεγάλων ἀνδρῶν, θεωρουμένων ἐν τῇ τότε λευψανδρίᾳ ὡς σωτήρων καὶ στύλων τοῦ ἔθνους. Ἄς ζητήσωσιν οἱ θέλοντες ν' ἀναγνώσωσι ταύτας ἐν τοῖς σωζομένοις τοῦ Ἀκομινάτου, ἐν ταῖς συλλογαῖς τοῦ Ἑλλισσεν (Ellissen), τοῦ Τάφελ (Tafel), τοῦ Σάθα· ἀκούμεθα τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐνταῦθα ἐν παραδείγματι, καταβαινοντες τὴν κλίμακα τῶν χρόνων, εἰς τὴν ἀναγραφὴν ὀλίγων ῥήσεων, δ' ὧν ἀπεικόνισαν τὴν κακοδαμιονίαν τῆς Πατρίδος πεζογράφοι σύγχρονοι τοῦ Φιλιππίδου, ἢ ὀλίγον προγενέστεροι τούτου ἢ μεταγενέστεροι.

Ὁ Ἀθανάσιος Φαλιδάς τῷ 1791 ἐν τῇ προσφωνήσει τοῦ βιβλίου του πρὸς τὴν Αἰκατερίνην εἰδόμεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ὀνομάζει τὴν Ἑλλάδα *ἀδοξον* καὶ *δυστυχῆ*. Ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης ἐν τῇ προσφωνήσει του ἐπίσης πρὸς τὴν Αἰκατερίνην τῆς μεταφράσεως τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀδάμ Ζορνικαβίου Βορούσσου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῷ 1797 λέγει περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Βέβαια ἢ τῶν Γραικῶν» ἐκκλησία καὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων τῶν αὐτῇ» ἠμοδόξων, ἐνῶ καὶ πόρρωθεν εὐχαρίστως ἀκούουσι τῆς εἴτε θυγατρὸς, εἴτε καὶ ἀδελφῆς ἐκκλησίας, τῆς Ῥωσικῆς, ταύτην τὴν εὐκληρίαν» καὶ ἐπαύξησιν, ἐπειδὴ δὲν εὐτυχεῖ καὶ ἐκείνη» νὰ μελωδῇ ἀπαρενοχλήτως καὶ ἀνεπηρεάστως» τὴν ᾠδὴν τοῦ Κυρίου ἐπὶ γῆς, τῆς ποτὲ μὲν» ἰδίας, νῦν δέ, φεῦ!, ἀλλοτρίας, δὲν εἶνε τρόπος νὰ μὴ σχετικῶς, καὶ νὰ μὴ ὀλοφύρεται» συναισθανομένη ἐκ παραθέσεως βαρυτέραν τὴν αὐτῆς *ἀθλιότητα* κτλ.» Ἐν τέλει δὲ τῆς προσφωνήσεως γράφει. *Ναί, Κυρία, Εὐσεβεστάτη*» καὶ *Πανεσπλαχνικωτάτη, Νεῦσον εἰς τὴν*» θερμὴν ἱκεσίαν τοῦ ταπεινοῦ καὶ πιστοῦ δούλου σου καὶ ὑπηκόου σου! Ὁφεληθῆτω ἡ *παρθένος Γραικία* ὑπὸ τῆς μεγάλης αὐτῆς Προσπάτιδος...»

Εἶδμεν δ' ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι ἐν τῇ ἑτέρᾳ προσφωνήσει τοῦ 1770 ὁ Βούλγαρης ὀνομάζει τὴν Ἑλλάδα *τάλαιραν*.

Ὁ Πολυζῶης Λαμπανιτζιώτης ἐξ Ἰωαννίνων, ὁ φιλογενέστατος οὗτος ἐκδότης πλείστων ὄσων ἔργων λογίων Ἑλλήνων ἐν τοῖς προλεγομένοις εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Μελετίου τῷ 1784 κατακρίνων τοὺς μὴ δαπανῶντας δι' ἀγορὰν βιβλίων ὁμοεθνεῖς, καὶ τοὺς μὴ ἀναγινώσκοντας, γράφει· «Ὡς τῆς ἀθλιότητος τοῦ γένους μας,» ὅπου δὲν στοχάζονται ὅτι διὰ τὴν ἄλλειψιν τῆς

» μαθήσεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ἀξιολόγων βιβλίων καὶ τῆς σπουδῆς *ἐβαρβαρώθημεν* καὶ» ἐγίναμεν τὸ βδέλυγμα καὶ τὸ ἐξουθένημα» τῶν ἄλλων ἐθνῶν, εἰς καιρὸν ὅπου ἡμασθεν τὸ παραδειγμά τους καὶ ἡ στολὴ αὐτῶν.»

Ὁ Γεώργιος Φατζέας ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ του, ἣν ἐξέδωκε 30 ἔτη πρὸ τοῦ Φιλιππίδου, τῷ 1760 καλεῖ τοὺς Ῥωμαίους *δυστυχεῖς* καὶ *ἀθλίους*, οὐδὲ κεν Ἑλληνας ὀνομάζει τούτους.

Ὁ Μελέτιος τῷ 1728 «Ἡ Ἑλλὰς τὸ μέγα» καὶ πολυθρύλητον ὄνομα εἰς τοὺς ἀρχαίους καιροὺς τὸ *συμπρὸν* καὶ *δυστυχεῖς* εἰς τοὺς νῦν». Καὶ ἄλλαχού ὁ αὐτός. «Φεῦ! τῆς ἐλευθερίας κα» ταστάσεως! ἢ πρὶν ὑπέβλαμψε ὀλοτελῶς» σχεδὸν ἀπημαυρώθη καὶ βεβαρβάρωται, φυγούσης ἐκεῖθεν τῆς σοφίας οἰνοῖ τις ὄρνις τῆς καλιᾶς αὐτῆς.»

Ὁ Ἀθανάσιος Σκιαδάς τῷ 1723 συμβουλεύει τὸν Μέγαν Πέτρον νὰ συλλέξῃ ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ Ἄθω τοὺς ἑλληνικοὺς κώδικας, καὶ γνωρίζων τὴν οἰκτράν τῆς Ἑλλάδος κατὰπτωσιν, ἔγραφε πρὸς ἐκεῖνον «Ἡ *ἀθλία Ἑλλὰς* μου, ἢ ἐλευθεῖα ἀφανισθεῖσα ὑπὸ τῶν βαρβάρων, φροντίζει μᾶλλον διὰ τὰς συμφορὰς» τῆς, παρὰ διὰ τὰ χειρόγραφα, ἐξ ὧν εἶνε πλουτισμένη».

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς τῷ 1716 ἀναφωνεῖ «Τὸ *τρισάβλιον ἡμῶν γένος*».

Τίς δὲ ἀγνοεῖ τὴν περιώνυμον ἐκείνην δέησιν τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου, ἣν κατεχώρισεν ἐν τῇ Ῥητορικῇ αὐτοῦ (1681), ἐν εἰδεί παραδείγματος, ἐν κεφαλαίῳ 23, περὶ ἀντιβολήσεως ἢ δέησεως, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπανέλαβε καὶ ὁ Ἡλίας Μηνιάτης; «Μὲ τὸ σχῆμα τῆς δέησεως, θέλω» παρακαλέσει τὸν ἐλευθερωτὴν τοῦ κόσμου Χριστὸν νὰ ἐλευθερώσῃ..... τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν Ἀγαρηνῶν» καὶ ἄρχεται «Φθάνει, Κριτὰ, δικαιοτάτε, φθάνει. Ἔως» πότε οἱ *τρισάβλιοι Ἕλληνες* ἔχουσι νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας.....»

Ἐν ἔτει 1665 ὁ Εὐγένειος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς γράφει πρὸς τὸν Διονύσιον Λαρίσης. «Ἐν» τοῖς μέρεσι τῆς Αἰτωλίας τῆς ἐμῆς *ἀθλίας*» πατρίδος καὶ ἐπὶ πᾶσι σχεδὸν τοῖς περίεξι» ἐκείνην κλίμασιν ἐξέλιπε πρὸ πολλῶν ἤδη χρόνων» ἅπαν καλόν.... καὶ οὕτω συνέβη τοὺς ἐκείσε» πάντας ἀναλραβήτους γίνεσθαι καὶ ἄγαν *τριβαρβάρους*».

Ἄλλ' ἄς καταβῶμεν δι' ἄλματος τὴν κλίμακα. Ὁ Ἰάκωβος Διασωφῖνος τῷ 1555 ἐν Βρυξέλλαις διατρίβων, καὶ ἐπιστέλλων πρὸς Φίλιππον Μεγάλου σήμερι «Ἐκ τῆς πάλαι εὐτυχούς καὶ» μακαρίας Ἑλλάδος, νῦν δὲ *ἀθλίας*, βιβλίων τῶν δυσσευρέτων πέμπσας σοι βούλομαι κτλ.»

Ὁ Θεοδοσίος Ζυγομαλάς ἐπιστέλλων ὡσαύ-

τως πρὸς Κρούσιον τῷ 1581 ὀνομάζει ἄθλιαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. « Ὅσῳ λαμπρότερα ἦν » τοσοῦτῳ ἄθλια καθέστηκεν, οὐδὲν αὐτῆς μακρύτερον πρότερον, οὐδὲν ἐλλεινότερον νῦν. Ὁδύρεται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ἰδιαιδίως, καὶ θρηνεῖ ἐπὶ ταῖς περικυκλούσας συμφοραῖς Οἰκτεῖρει τὰς Ἀθήνας, τὴν Θεσσαλονικίαν, τὸ Ναύπλιον, τὰ Ἰωάννινα, « πόλεις δεδουλωμένας ». « Ὅρῳ, γράφει, μεταικήσαντα πάντα » τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν τόπων, καὶ οἰκήσαντα ἐν ὑμῖν. » (τοῖς ἐν Εὐρώπῃ).

Τοὺς λόγους τούτους τοῦ πένθους ἀκούομεν καὶ ἂν ἀνέλθωμεν ἐπὶ τὴν κλιμακὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φιλιππίδου. Ὁ Ἀθηναῖος Παναγιωτάκης Κοδρικᾶς ἐν τῇ μεταφράσει αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος τοῦ Φουγενέλ περὶ πληθῆος κόσμων τῷ 1794 λέγει « Ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, τὸ εὐγενέστατον ἐκεῖνο κλίμα, τὸ τεχνικώτατον οἰκίμα, τὸ πολυμαθέστατον ἔδαφος... κτλ. » Ἐν μεταφράσει δὲ τῆς γημικῆς φιλοσοφίας τοῦ Φουκροῦ, ὑπὸ Θεοδ. Μ. Ἠλιάδου ἐκδοθείση τῷ 1802 προτάσσεται χαλκογραφία εἰκονίζουσα ἐν μέσῳ ἀρχαίων ἐρείπιων καθήμενη τὴν Ἑλλάδα, πένθιμον περιβεβλημένην χιτῶνα, πρὸς τὴν φέρουσι τρεῖς νεαροὶ Ἕλληνες στάμνον ὕδατος ἑναπίη· κάτωθεν δὲ γέγραπται τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα.

Μηκέτι νῦν στυγναὶ πολύστονε κῦδιμε Ἑλλάς
 Δύοι σε γὰρ σπεύδει ζωογονεῖν τὰ τέχνα.

Ὁ Ἰωάννης Κασκαμπᾶς ἐν τοῖς πρόλεγομένοις τῆς ὑπὸ τούτου γενομένης μεταφράσεως τῶν διαλόγων τοῦ Φακίωτος τοῦ Γάλλου Μαβλή, ἐν ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελών, γράφει ὅτι ἀποσταλεῖς πρόξενος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠσθάνθη ἐπὶ τούτῳ μεγάλην χαρὰν, ἔμπλεως ὦν τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ἱστορίας· ἀλλ' ἡ χαρὰ του ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος μετὰ τὴν ἀπόβασιν του εἰς Ἀττικὴν, ἐνθα κατελήφθη ὑπὸ ἀπαρηγορήτου λυπῆς «θεωρῶν» τὴν μητέρα τῆς Ἑλλάδος, τὴν ποτὲ πρωτεύουσαν κατοικίαν τῶν Μουσῶν, τὰς Ἀθήνας, τὴν διαισχύνουσαν τὴν Εὐρώπῃ παντοίας μαθήσεσιν, «ἐπιστήμασι καὶ τέχναις, ἀδοξοῖ, ἀμορφοῖ, μὴ» ἔχουσαν εἶδος... μῆτε καμοπόλεως » καὶ μὴ δυνάμενος νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς τὴν «ἄθλιαν» καὶ θρηνῶδη, αἶμα δὲ καὶ δουλολοπρῆπὴν κατάστασιν αὐτῆς ».

Ὅτι ἦτο μακρὸς ὁ λόγος ἂν κατεγράφομεν ἐν ταῦθα ὅλας αὐτὰς τὰς ῥήσεις τῆς οὐδύνης καὶ τοῦ πόνου, δι' ὧν οἱ συγγραφεῖς ἢ οἱ μεταφρασταὶ ἀνεκούφιζον γράροντες τὸ βαρύνον αὐτοὺς ψυχικὸν ἄλλοσ. Πάντα τὰ βιβλία τῆς 15 μέχρι τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος, καὶ μάλιστα οἱ πρόλογοι αὐτῶν βριθοῦσι τοιαύτων σχετικισμῶν, δι' ὧν χρωματίζεται ἡ οἰκτρά καὶ ἐλλεινὴ εἰκὼν τῆς καταστάσεως, ἐν ἣ διατέλουν πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ χώραι, καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς δουλείας.

Ὅτε συνέταπτε τὴν γεωγραφίαν ὁ Φιλιππίδης, ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκραγῆ, ἀλλὰ πολὺ πρὸ ταύτης διέτριψεν ἐν Παρισίοις, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κωνσταντίνου Σταμάτη, καὶ ἦτο πλήρης ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἔμπλεως τῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐξεπήδησαν ὡς μύδροι πυριφλεγεῖς ἐκ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐκείνης ἐκρήξεως.

Ὁ Λεγρᾶνδ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ γαλλικοῦ σολλόγου πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ τοῦ ἔτους 1872 ἐπιστολὰς τοῦ Κωνσταντίνου Σταμάτη πρὸς τὸν Κοδρικᾶν, ἀναφερομένας εἰς τὸ ἔτος 1793 τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως, ἔχει δὲ πολλὰς ἄλλας τῶν προηγουμένων ἐτῶν, ὧν μεταφράζει μίαν τοῦ 1790 πρὸς τὸν Κοδρικᾶν, ὃν παρακαλεῖ νὰ διαβιάσῃ εἰς τὸν Καταρτζῆν ἐν Βλαχίᾳ τὴν εἰδησίην ὅτι ὁ Φιλιππίδης ἔχει καλῶς τὴν ὑγίαν, καὶ ὅτι εὐχαριστεῖ τὸν Παντοδύναμον ὅτι ἤξισεν αὐτὸν νὰ ζῆσῃ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας τῶν φιλοσόφων (ἐν Παρισίοις). Ὁ Λεγρᾶνδ προσθέτει ὅτι ὁ Φιλιππίδης ὠνειροπόλοι τότε τὴν ἀπελευθερώσιν καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Πατρίδος του, καὶ ὅτι ἐπορεύθη εἰς Παρισίους ἵνα σπουδάσῃ ἀνέναντος τῶν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἠτις εἶχε τότε κινήσει τὴν ἐκπληξὴν δλοκλήρου τοῦ κόσμου. Ἐπιλέγει δὲ ὁ Λεγρᾶνδ ὅτι ἔχει εἰς χεῖρας του τὴν ἀνεκδοτὸν ἀλληλογραφίαν τοῦ Φιλιππίδου μετὰ τοῦ γεωγράφου Βαρβιέ δὲ Βοκάζ (Barbié de Bocage). Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη μέχρι σήμερον μένει ἀνεκδοτος δυστυχῶς· εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτο ἂν ἐξεδίδετο ἵνα γνωρίσωμεν τί περιέχει καὶ ποῖα ἡ σχέσις ἢ συνδέουσα τὸν Φιλιππίδην πρὸς τὸν γεωγράφον Βαρβιέ δὲ Βοκάζ, τοῦ ὁποῦ ἀρχαῖος γεωγραφικὸς πίναξ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν πρῶτος συνάδευσε τὴν «Περιήγησιν τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ Βαρθελεμῆ, δι' ἧς ὁ βίος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ γραφίδος ἐπαγωγῆς ἐγένετο γνωστὸς καὶ δημοτικὸς ἐν Εὐρώπῃ. Ἐν ἐπιστολῇ δὲ γαλλικῇ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ τοῦ 1801 πρὸς τὸν Βαρβιέ δὲ Βοκάζ, ἧς τὸ πρωτότυπον ἔχω εἰς χεῖρας, ἀποσταλέν μοι παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα ἐκ Βενετίας, ἀναφέρεται ὁ Φιλιππίδης διατρίβων ἐν Ἰατίῳ. Ἐν τῇ ἀπαντήσει του δὲ ὁ Βαρβιέ δὲ Βοκάζ, ἧς τὸ σχέδιον ἔχει γράφει ἐν τῷ ἀγγράφῳ τμήματι τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Γαζῆν, διαβιβάζει τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὸν Φιλιππίδην διὰ τὴν ἀποσταλὴν βιβλίον, ἅτινα ἐπεμψεν αὐτῷ. Ὁ Γαζῆς ἐν τῇ εἰρημένη ἐπιστολῇ ὀνομάζει τὸν Φιλιππίδην ἐξαδέλφον του.

Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Φιλιππίδης ἐν Παρισίοις διατρίβων συνῆψε γνωριμίαν μετὰ σοφῶν τοῦ χρόνου

ἐκείνου ἀνδρῶν, οἵτινες, ἵνα συνάψωσι μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν, βεβαίως θὰ ἐξετίμησαν καὶ τὰς γνώσεις του καὶ τὴν φιλοπατρίαν. Οὕτως ἐνῶ μανθάνομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι εἶχε σχέσεις μετὰ τοῦ Βαρθιέ δὲ Βοκαζ, μανθάνομεν προσέτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀψευδοῦς στόματος τοῦ Φιλίππιδου ὅτι εἶχε ἀλληλογραφίαν καὶ μετὰ τοῦ διασήμου ἀστρονόμου Δαλάνδ, ὅστις ἐπέμψεν αὐτῷ μεταφράζοντι τὴν ἐπιτομὴν τῆς Ἀστρονομίας του, χειρογράφου ὅλας τὰς νεωτέρας ἀστρονομικὰς ἀνακαλύψεις, αἵτινες ἐγένοντο μετὰ τὸ 1795, ἔτος τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐπιτομῆς του, καθὼς καὶ διωρῶσεις, ἃς ἐθεώρει ἀναγκαίας εἰς τὴν συγγραφήν του. (Ὁρα σελ. XLIII τῶν προλεγομένων τοῦ Φιλίππιδου ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἀστρονομίας).

Οὐ μόνον δὲ ὁ Φιλίππιδης, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν Παρισίῳ Ἕλληες σπουδασταὶ ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀγαθῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ κοινωνικαὶ ἰδέαι τοῦ Ρουσσῶ, αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Πασκάλ, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Καρτεσιου, ὧν πολλὰ ἔργα μετεφράσθησαν ὕστερον ὑφ' Ἑλλήνων λογίων, αἱ ἰδέαι περὶ ἐλευθερίας εἰς τε τὰς πράξεις καὶ τὰ φρονήματα, αἱ νέαι θεωρίαι περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ φορολογίας, καὶ ὅλη ἡ σοφία τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν συνεχίνει βεβαίως τοὺς νέους Ἕλληνας, τοὺς ἐκεῖ διατρέχοντας, καὶ εἶχε οὐ σμικρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φρονημάτων αὐτῶν κατὰ τὴν ἀνατροφήν ἐκαστοῦ, τὰς εἴεις, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἣν ἐσπούδαζε. Πολλὰ τῆς γεωγραφίας τοῦ Φιλίππιδου εἶνε εἰλημμένα ἐξ αὐτῆς τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, ὡς ὁ ἴδιος ἠμολογεῖ τοῦτο. « Αὐτὰ ὅπου εἶπα διὰ τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν τὰ ἔχω ἀπὸ τῆν Ἐγκυκλοπαιδίαν. Βλέπεις πόσα ἐγκώμια τῇ δίνει. » Πόσο τάχα ἤθελε ἐγκωμιάζει τῇ δικῇ μας, ὅπου ἤθελε ἔχῃ ἀναντιρρήτως ὅλα τὰ προτε- ρήματα τῆς Ἰταλικῆς εἰς ἕνα βαθμὸ ὅμως πολλὰ ἀνώτερον ». Λυπεῖται ἐνταῦθα, διότι ἡ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, ἡ θεωρουμένη τότε ὡς δοχεῖον πάσης σοφίας, ἡ παρὰ πάντων σοφοῦ συμβου- λευομένη, οὐδόλως ἐμνημόνευε τῆς νέας ἑλλη- νικῆς γλώσσης.

Ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην δ' ἐπίδρασιν τῶν τότε διακηρυσσόμενων ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν, παρατηροῦ- μεν ὅτι ἐὰν ὁ θούριος Ρήγα τοῦ Φεραίου

Ὡς τότε καλλιχάρην γὰ ζωμεν στὰ βουνά

θεωρεῖται ὡς ἡ πρώτη ἀπήχησις τοῦ κρότου τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ὄ- ρεων. ἡ γεωγραφία τοῦ Φιλίππιδου εἶνε, καθ' ἡμᾶς, τὸ πρῶτον πεζὸν ἔργον, ἐνθα αἱ περὶ ἐλευ- θερίας καὶ δουλείας διακηρυχθεῖσαι ἀρχαί, αἱ περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας, αἱ περὶ εἰλικρινοῦς πολιτι- κικῆς, αἱ περὶ ἀρετῶν τῶν πολιτῶν, αἱ περὶ ἀλη- θοῦς ἀγάπης τῆς πατρίδος ἐκτίθενται ἐν σκια- γραφήματι διδακτικωτάτῳ καὶ ζωηροτάτῳ.

Ἐν τῇ συνοπτικωτάτῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος,

ἦν προτάσει τῆς γεωγραφίας, ἐκθέτων τὰ κυρι- ὄτατα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, δι' ὧν ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς κατάστασιν, παρενίρει πρὸς διδασκαλίαν τὰς ἰδίας σκέψεις καὶ κρίσεις ἐπὶ τούτων, ὧν πολλὰ χαρακτηρίζει δι' ὀλίγων λέξεων, ἢ καὶ ἐνός ἐπιθέτου κατὰ τὸ οἰκείον αὐτῷ ὕφος. Τὴν ἐκστρατεῖαν τῶν Ἀθη- ναίων εἰς τὴν Σικελίαν ὀνομάζει « τρέλαν », ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ταπεινωσις τῶν Ἀθηναίων. Ἐν τῇ ἀσπγγήσει τῆς εἰσβολῆς τοῦ Φιλίππου λέ- γει: « Ματαίως ὁ πρῶτος ῥήτορας τῆς ἀρχαιο- » τητος ἐμεταχειρίζονταν τὰ κάλλη τῆς τέ- » χνης του, τῇ δεινότητι τῶν λόγων του, ὅλους » τοὺς πόρους τῆς εὐφραδείας διὰ νὰ φωτίσῃ » τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰ ἀληθινὰ τοὺς συμφε- » ροντά ἢ ἀπονάρκωσι τοῦ δήμου, ὁ ὁποῖος εἶχε » καταμαλακισθῆ ἀπὸ τὴν τρυφή, ὅπου τὸν ἐπρο- » ζήτησαν αἱ ἐλευθεριότητες τοῦ καλότυχου Πε- » ρικλέους, ἀπὸ τὰ τάλαντα τοῦ Φιλίππου, πολ- » λὰ ἰσχυρότερα ἀπὸ τὰ χαρίσματα τοῦ Δημο- » σθένους, τὸν ἐβάσταζεν εἰς αὐτὴν τὴν ταπει- » νωσι, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ πέσῃ καθὲ » διοικησι, ὅπου ἡ εὐρομανία καὶ ἡ τρυφμανία, » ὅπου ἡ τυροκνηρία καὶ ἡ ἀισχροκερδῆς ἰδιο- » πραγία διαδέχονται τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας » καὶ τῆς πατρίδος, καὶ καθὲ ἰδέα τῆς ἀληθινῆς » δόξης ».

Αἱ αὐταὶ ἰδέαι περὶ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως, ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν τοῖς περὶ Ἀράτου ἱστορομένοις, καὶ περὶ τῆς Ἀχαικῆς συμμαχίας, ἣν ὀνομάζει δύναμιν ἧτις « εἶχε » βάσι τὸν ἔρωτα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς » ἐλευθερίας », καὶ ἧτις καταστράφη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὅταν « οἱ Ἀχαιοὶ ἄφσαν μόνον νὰ » πους φύγουν κάποιοι σπινθῆρες ἐκείνης τῆς φω- » τῆς, ὅπου ἀναφτε τοὺς προγόνους τοὺς διὰ τὴν » ἐλευθερίαν ». Τὴν Ἀχαιὴν δὲ ἰδιαίτερος γεω- γραφῶν, καὶ μνημονεύων τῆς κατακτῆσεως αὐ- τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, λέγει ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἀνωόσαν τὴν Ἑλλάδα οὕτως « ἐπειδὴ οἱ κα- » λότυχοι Ἀχαιοὶ πρῶτοι εἶχαν τὴν τρέλα νὰ » τοὺς κράζουν εἰς τὴν Ἑλλάδα· μα ὕστερα » ἐκατάλαβαν τί συμμαχοὺς καὶ υπερασπιστάς » εὐρήκαν. Ἀλλοίμονο εἰς ἐκεῖνον ὅπου δὲν » ἦμπορεῖ καὶ διαφερδεύσῃ μόνος του τὴν ἐλευ- θερίαν του! »

Αἱ ἔριδες καὶ αἱ διχόνοια, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐσπαράσσοντο αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῶν χρό- νων του, καὶ παρεκωλύετο ἡ ἀνάπτυξις, καὶ ἐμαραινέτο ὁ ζῆλος τῶν παθόντων τὸ κοινὸν κα- λὸν ἦτο θέαμα οἰκτρὸν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Φι- λιππιδου, διὸ καὶ πάντοτε λόγου παρεμπιπτον- τος εἶτε ἐν τοῖς ἱστορικοῖς, εἶτε ἐν τοῖς γεωγρα- φικοῖς, κατακρίνει αὐτὰς καταδεικνύων τὰς ὀλεθρίας συνεπειὰς τούτων. Ἐπίστευεν ἐνδομύχως ὅτι αἱ ἀλληπάλληλοι ὑποδουλώσεις τῶν Ἑλλή-

νων ἦσαν γέννημα τῶν διχονοιῶν καὶ τῶν στάσεων, αἵτινες καὶ μόναι, ὡς γράφει, ἐκληροδοτήθησαν εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν.

Μετὰ δακρύων διαγράφει τὴν κακὴν διοίκησιν τῶν Τούρκων, τὴν ἔλλειψιν εὐνομίας, καὶ δικαιοσύνης τιμωροῦ τοῦ ἐγκλήματος, τὰς δρώσεις τῶν στρατιωτῶν, τὰς πυρπολήσεις τῶν χωρίων, τὰς αἰχμαλωσίας· « μὰ τί νὰ τὰ λέγω, » ἐπιφέρει, ὅπου εἶν' εἰς ὄλους γνωστά. Ἐδῶ ἤμ» ποροῦσέ τινες νὰ ἐξαπλωθῇ πολλὰ ἔχοντας » κακῆ τύχη, καὶ πολλὴ ὕλην, μὰ.....»

Τὰ μετὰ τὸ μὰ ἀποσιωπητικὰ δὲν εἶνε ἡμέτερα, ἀλλὰ τοῦ βιβλίου τοῦ Φιλιππίδου μαρτυροῦσι δὲ πνιγμὸν στεναγμοῦ τοῦ συγγραφέως εἰς τὰ βάθη μεγάλου στήθους, ἐγκλειοντος φλόγα ἡφαιστείου, μὴ δυναμένου νὰ ἐκραγῇ.

Ζητεῖ εἰς τὰς περιγραφὰς του καὶ εἰς τὰς ἐκθέσεις τὰς ἱστορικὰς νὰ διδάξῃ τοὺς ὁμοθενεῖς τὸ σέβας πρὸς τὰ κοινὰ καὶ δημόσια, τὸ σέβας πρὸς πᾶσαν θρησκείαν, διὸ καὶ εἰς τὴν θρησκομανίαν, ἢ θεοληψίαν, ὡς ὀνομαζει, ἀποδίδει τὸ ἐπίθετον « καταραμένη ».

Καίτοι δὲ ὁ Φιλιππίδης ἦτο κληρικός, ὡς καὶ ὁ συνεργάτης αὐτοῦ Κωνσταντᾶς, οὐχ ἦττον ἀπροκαλύπτως ἐπιτιμᾷ τὴν ἀμάθειαν καὶ αἰσχροκέρδειαν τῶν ἱερέων καὶ ἀρχιερέων. Περιγράφων τὰ Χάσια τῆς Θεσσαλίας ἐν ἄλλοις σημείοι « Οἱ » ἱερεῖς τοὺς εἶναι καὶν πρακτικοὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, καὶ εἰμποροῦσαν νῆναι καὶ προκομ» μένοι, ἂν ἐλάβαναν καὶ οἱ ἅγιοι ἀρχιερεῖς » κάποια ἐπιμέλεια, τὸ ὅποιο εἶναι καὶ ἀπαραί» τητό τοὺς χρέος, μὰ αὐτοί, καθὼς καὶ ἄλλοι, » δὲν κιττάζουν παρὰ τὰ χειροτονικὰ μόνον, καὶ » νὰ γίνωνται καὶ πολλοί, διὰ νὰ πέρουν καὶ ἡ » ἀγιωσύνη τοὺς πολλὰ. Ἡ ἐκκλησία, ἄς τολμή» σω νὰ τὸ πῶ, ἐκατήντησε τὴν σήμερον ἕνα » μυστηριώπῳλιό· τὸ ἐποίησατε τὸν οἶκον τοῦ » πατρός μου οἶκ... κανένας δὲν τ' ἀκούει ».

Κατακρίνει τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν καὶ αἰσχροκέρδειαν. Εἰς ὅλα τὰ μοναστήρια « σχεδὸν εὐρίσκονται βιβλιο» θήκαις παλαιαῖς, μὲ διάφορα χειρόγραφα βι» βλία, ἀπὸ τὰ ὅποια πολλὰ καὶ τὰ καλλίτερα » ἐπῆραν οἱ Εὐρωπαῖοι· οἱ ἅγιοι πατέρες μικρὰ » φροντίζουν διὰ παρόμοια πράγματα ».

Ψέγει τὴν περιοδείαν τῶν μοναχῶν πρὸς ἀργυρολογίαν, « ἔργο ὅπου δὲν εἶνε ὄχι μόνον καλο» γερικό, ἀμὴ μήτε χριστιανικό, μήτε ἀνθρώ» πινον ». Ἄν ἦσαν, λέγει, καλοὶ καλόγεροι δὲν ἔπρεπε νὰ λαμβάνωσιν οὐδὲ τὰς ἐλεημοσύνας, ἄς προσφέρουσιν οἱ προσκυνηταί.

Συνάισθανόμενος δὲ ὅτι ὡς ὢν κληρικός ἠδύνατο νὰ κατακριθῇ τοιαῦτα γράφων, ἐπιφέρει « Ὁ δεισιδαίμων καὶ ὑποκριτὴς θὰ στοχασθῇ » αὐτὰ ὅπου εἶπα ὡς λόγια ἐνὸς αἰρετικοῦ, ἐνὸς » ἀσεβοῦς· ὁ φωτισμένος ὁμῶς καὶ ἀληθινὸς χρι»

» στιστιανὸς δὲν θὰ τὰ στοχασθῇ τοιαῦτα· ὅστε- » ρα ἐγὼ λέγω ἐκεῖνο ὅπου φρονῶ· ἐξομολογοῦμαι » τρόπον τινὰ τὰ φρονήματά μου ἔμπροσθα εἰς ὄλο τὸν κόσμον. »

Ἀνερχόμενος εἰς τὴν γένεσιν τῶν Μονῶν λέγει ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ βασιλεῖς, « ἐσπούδαζαν νὰ » ἀποκτήσουν εἰς τὸ βασίλειόν τοὺς καλοτέρους » πολλοὺς καὶ ἔχι στρατιώτας, νομίζοντας πῶς » μὲ τὸ κομποχοῖνι ἤθελαν διώξῃ τὸν Ἀραβὰ » ἀπὸ τὸ μεσημβρινόν, τὸν Τούρκο ἀπὸ τὸ ἀνα» τολικόν, τὸν Σκυθὴ ἀπὸ τὸ βόρειον, καὶ τὸν Ἰτα» λὸ ἀπὸ τὸ ἐσπέριον. » Πιστεῖται ὅτι ἡ πληθὺς τῶν Μονῶν ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς τοῦ Βυζαντίου· διότι ἐν κοινωσίᾳ « τῆς ὁποίας τὰ » μέλη δὲν εἶν' ἐξίσου ἐνεργά, κλίνει καὶ αὐτὴ » εἰς τὸν ἀφανισμό τῆς... εἰς μίαν τέτοια » πολιτείαν ὁ ἀργὸς καὶ ζοδευτὴς εἶναι ἔχθρὸς τοῦ ἐνεργοῦ καὶ δουλευτοῦ. »

Ἐν τῇ γεωγραφίᾳ δὲ τῆς Ἰταλίας, Σικελίας, Ἰσπανίας ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἱεροκρητηρίων, κατὰ τῶν « παπάδων » καὶ « τῶν καλοτέρων » τῶν χωρῶν τούτων ὡς συντελούντων εἰς καταστροφὴν μᾶλλον ἢ εἰς ὠφέλειαν. Δὲν ἐδίστασε δὲ παντάπασι ν' ἀναγράψῃ ὅτι καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης « ἐσυνήργησαν οἱ » ἀγιώτατοι πατέρες τοῦ Τζικουσμοναστηρίου μὲ » τὸν τρόπο ὅπου τοὺς ὑπαγόρευσε ὁ δάσκαλός τοὺς ὁ διάβολος τὴν προδοσίαν ».

(Ἔπειτα συνέχεια).

ΑΝΤ. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

Η ΜΙΚΡΑ ΧΑΝΟΥΜΙΣΣΑ

Ὀδοιπορικὴ ἀνάμνησις.

Μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν, οὓς παρέλαβεν ἡ Ἰθρα ἐκ Πρεβίξης, ὁ μᾶλλον ἄξιος προσοχῆς καὶ διὰ τὴν πλουσίαν αὐτοῦ περιβολὴν καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν, ἄς ἀπεκομίζεν, ἦν τουρκαλθανὸς τις βέης ἀπερχόμενος εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν δύο ἀνγλικῶν υἱῶν καὶ τῆς θυγατρὸς του, κόρης εἰκοσαετοῦς.

Τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ ἦτο πολυπτυχὸς φουστάνελλα, ἐρυθρὰ ἀργυροποικιλτος φέρμελη, καινουργές σελάχιον ἀπαστράπτον ὄλον διὰ τῶν χρυσῶν αὐτοῦ παρυφῶν καὶ τῶν πολυτίμων πιστολιῶν καὶ χαντζαρίων, τὰ ὅποια περιεῖχεν ὡς κάλυμμα δὲ τῆς κεφαλῆς ἔφερε τὸ ἐθνικὸν τῶν Ὀθωμανῶν γαστροειδὲς φεσάκιον. Ἡ φυσιογνωμία του ἦτο τραχεῖα, συνωφρωμένη, καὶ τὸ βλέμμα του, στιλπνὸν καὶ κοπτερόν ὡς ἡ ἀκωκὴ τῶν δαμάσκηων ἐγχειριδίων του, προσηλοῦτο, ἐκαρφοῦτο τοσοῦτον ἀπηνῶς ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀφθαλμῶν ὡς ἂν ἤθελε νὰ τοὺς ἐξορῆξῃ. Οἱ υἱοὶ του ἦσαν παιδάκια τὸ μὲν δεκαπενταετές, τὸ δ' ἕτερον δεκαετές ἴσως, μικρογραφίαι τοῦ ἰδίου πατρός,